

Analiza pozycji społecznej kobiet podczas rządów talibów w latach 1994-2001 w Afganistanie. Implikacje na przyszłość

Аналіз суспільного становища жінок під час правління Талібану в 1994-2001 рр. в Афганістані. Наслідки у майбутньому. Предметом дослідження у цій публікації є аналіз життєвої ситуації жінок в Афганістані за часів правління Талібану в 1994–2001 рр. Підкреслено, що інтерпретація ісламського вчення та історичний, політичний, і культурний контексти є ключовими у розумінні обмежень, з якими стикнулися жінки у цей період. Перед встановленням влади Талібану жінки досягнули певних успіхів на шляху до рівноправності, таких як здобуття прав на освіту на гідну працю. Таліби ввели строгі обмеження, такі як заборона оплачуваної праці, навчання в закладах освіти, а також накази щодо вбрання і примусового перебування жінок удома. Після їх повалення у 2001 році жінки почали відновлювати свої права та свободи, але з 2021 року ситуація жінок в Афганістані знову стала хиткою. Проведений аналіз має вирішальне значення для визначення майбутнього країни та регіону, а також для розуміння ролі культури, історії та релігії у формуванні статусу жінок в афганському суспільстві.

Мета статті – дослідити реальне становище жінок в Афганістані під час правління Талібану та визначити вплив цього правління на їх соціальне становище та повсякденне життя. Крім того, досліджено можливі наслідки цих дій для майбутнього країни та поточного становища жінок в Афганістані. Значним вкладом дослідження у розвиток суспільних наук є теоретична новизна в галузі вивчення ролі культури, історії та релігії у формуванні становища жінки в суспільстві. Проведений аналіз може допомогти розробити нові теорії про вплив історичного та культурного контекстів, а також інтерпретації ісламського вчення на становище жінок у різних громадах. У процесі дослідження використано порівняльний метод, елементи методології історичного пізнання, кількісний і якісний підходи, а також метод екстраполяції.

Ключові слова: жінки, Афганістан, освіта, інтерпретація ісламського вчення, рівноправність, правління Талібану, іслам, Коран

Wstęp

Islam obejmuje swoim zasięgiem wiele krajów afrykańskich i azjatyckich. Ludzie w krajach wyznający tę religię tworzą mozaikę

kulturową i żyją według odmiennych tradycji. Religia ta łączy ich, a jednocześnie wyróżnia z powodu głębokiego wpływu jaki wywiera na psychikę swoich wiernych. Bezprecedensowo, islam jako ideologia religijno-prawna jest zakorzeniony w mentalności każdego wyznawcy, niezależnie od tego, czy jest praktykującym muzułmaninem (Bielawski 1973: 349).

Status społeczny kobiet jest ściśle zależny od typu i charakteru wyznawanej wiary. W islamie zauważalna jest szczególna pozycja kobiet, ponieważ islam to religia, ideologia oraz prawo powszechnie obowiązujące (Dagher, 1995: 11). W badaniu różnorodnych zjawisk zachodzących w społeczeństwie, gdzie religią dominującą jest islam należy zwrócić uwagę na brak rozróżnienia między kościołem i państwem, na tym co duchowe i świeckie. Dualizm ducha i materii nie jest znany w islamie, istnieje organiczna jedność między ideałem religijnym a porządkiem społecznym. Islam jest pod każdym względem integralny i wszechmocnym to kodeks honorowy, styl życia i zbiór praw. Zakłada jedność religii i państwa, w końcu uchodzi za najbardziej fundamentalistyczną religię na świecie.

Islam nie jest jednorodną religią. Wyznawcy dzielą się na dwa główne odłamy: sunnitów oraz szyitów, którzy przeważają m.in. w Iraku i Iranie. Ponadto istnieje wiele szkół islamu, takich jak szafi'icka, hanaficka, malikicka i hanbalicka. Sunnici stanowią najliczniejsze ugrupowanie w islamie, przeciwstawne mniejszościowemu ugrupowaniu szyitów. Są określanii jako "ludzie tradycji i wspólnoty" (arab. Ahl As-Sunnah wa Al-jama'ah) i nie uznają aspiracji szyickich imamów do zwierzchności nad wszystkimi muzułmanami. Szyici to liczne ugrupowania, które powstały w opozycji do sunnitów. Są nazywani "partią, stronnictwem Alego" (arab. szy'at Ali) (Stankiewicz, 2007: 213). Zarówno szyici jak i sunnici wierzą w jednego boga Allaha, czczą proroka Mahometa, uznają Koran za świętą księgę objawioną z woli bożej. Jednakże tuż po śmierci Mahometa w 632 roku, pojawiło się pytanie o jego następcę co doprowadziło do rozłamu między muzułmanami. Nowa wspólnota składająca się z różnych plemion nie miała wspólnego zdania w tej kwestii. Jedni uważali, że kalifem, czyli zwierzchnikiem nowopowstającego państwa islamskiego winien być Abu Bakr, będący ojcem ukochanej żony Mahometa – Aiszy. Drudzy natomiast, że Ali ibn Abi Talib, zięć i stryjeczny brat proroka Mahometa, związany z nim więzami krwi. Ostatecznie zwyciężył Abu Bakr, ale to nie rozwiązało

narastającego konfliktu. Ali jak i jego zwolennicy nie mogli pogodzić się z faktem, że to nie on został kalifem. Tak zrodził się szyicki odłam islamu, a sam rozłam był w istocie sporem, o to, kto ma rządzić wspólnotą muzułmanów- ummą. Religia splatała się tu z polityką, osobistymi ambicjami kolejnych przywódców, interesami ekonomicznymi, współcześnie głównie naftowymi i militarnymi (Szostkiewicz, 2015: 52).

Talibowie, czyli „uczniowie” pochodzą z koranicznych szkół, tzw. medresów, znajdujących się m.in. w Kandaharze oraz w obozach uchodźców na granicy afgańsko-pakistańskiej (Sierakowska-Dyndo, 1998: 46). Powszechnie talibów określa się jako fundamentalistyczne ugrupowanie islamistyczne (sunnickie), powstałe we wrześniu 1994 roku. Współcześnie media ostrzegają, że talibowie w kontrolowanym przez siebie Afganistanie wprowadzili ortodoksyjne prawo islamskie. To z kolei budzi niepokój i wszechobecny strach przed samą religią. Jednakże jak wytłumaczyć fakt, że większość Afgańczyków jest sunnitami, a świat jest obserwatorem zmasowanych ucieczek z terytorium swojego państwa?

W islamie, zgodnie z Koranem, kobieta i mężczyzna są sobie równi i wzajemnie od siebie zależni. Allah stworzył oboje i postępowanie zgodnie z nauką Allaha gwarantuje im szczęście i dobrobyt w życiu po śmierci. W akcie stworzenia Koran przedstawia równość płci, ponieważ wszystko powstało z połączenia obojga sura (51.49). Koran wyjaśnia, że asymetria między płciami wynika z ich wzajemnego uzupełniania się, co nie oznacza nierówności, a jedynie różnice w wykonywanych przez nich rolach.

Mimo, że Koran głosi równość płci to praktyka w niektórych społecznościach islamskich, takich jak badany Afganistan ukazuje wyraźny patriarchalny stosunek do kobiet. Istnieją wersety koraniczne, które są interpretowane w sposób, który prowadzi do nierówności między płciami. Od lat trwa ożywiona dyskusja teologiczna, prowadzona w duchu reformatorskim, dążąca do reinterpretacji poszczególnych sur i wersetów. Jako przykłady mogą posłużyć sury (2.223 i 4.34), które przypisują mężczyznom przewagę nad kobietami, zachęcają do pozostawienia kobiet samych w łóżach, a w szczególnych przypadkach uprawomocniają do użycia wobec nich siły (Strzemkowska 2020: 54). Ponadto zdarza się, że są wykorzystywane do usprawiedliwiania patriarchalnych praktyk związanych z zakazem edukacji i podejmowania prac zarobkowych. Jak podkreślają badacze zajmujący się filozofią islamu, a także egzegezą koraniczną wspomnianą interpretacja nie jest jednoznaczna z duchem i nauką islamu, który głosi równość i wzajemne uzupełnienie między

placiami. Z tego powodu od lat trwa ożywiona dyskusja teologiczna, dążąca do reinterpretacji poszczególnych sur i wersetów. W tym kontekście, w gremium reformatorskim zasiadają słynne „feministki” muzułmańskie: Asma Barlas, Amina Wadud, Fatema Mernissi, a także wiele innych propagujących egzegezę koraniczną. Ze wspomnianej sury (4:34), która dopuszcza użycie siły wobec kobiet można wysunąć wiele różnorodnych wniosków (Strzemkowska, 2022: 72). Najbardziej restrykcyjny brzmi, że kobieta powinna być całkowicie posłuszna mężowi, w innym przypadku może być użyta wobec niej kara cielesna. Jednakże, nie wszystkie muzułmanki zgadzają się z takim postrzeganiem i interpretacją przepisów Koranu. Chociażby wspomniana wcześniej Asma Barlas, pakistańska aktywistka, pisarka stara się podważać okrutny wydźwięk tekstu zapisanego w surze (4.34), zaznaczając, że arabskie słowo "d-r-b" ma szesnaście innych znaczeń. Dąży do tego, by ci, którzy wybierają najgorsze z możliwych tłumaczeń wyjaśnili skąd taka decyzja. Ciekawą i nieco odmienną propozycję interpretacji przedstawia polska autorka licznych prac poświęconych tematyce islamu – Agata Marek, która podkreśla, że zgodnie z obyczajami muzułmańskimi na ciele kobiet, nie może być widoczna wymierzona im kara.

Owa ponadprzeciętność mężczyzny wynika z przypisanych mu przez Koran obowiązków. Mężczyzna jest postrzegany jako głowa rodziny, która ma za zadanie zapewnić dobrobyt i stabilizację finansową swoim bliskim, a także spełniać się jako opiekun swojej żony. Według norm i obyczajów muzułmanin jest oceniany według tych kryteriów przez swoją rodzinę i społeczeństwo. Z kolei w kobiecie dostrzega się jedynie rolę matki i żony, odpowiedzialnej za domowe obowiązki i opiekę nad dziećmi.

W Koranie istnieje pewna dysproporcja między wartością zeznań kobiety i mężczyzny. Według sury (2.282), świadectwo mężczyzny jest równe zeznaniom dwóch kobiet. Allah mówi, że ta różnica wynika z wrażliwości płci żeńskiej, podczas gdy płci męskiej przypisuje się większą roztropność. Świadectwo kobiety nie jest traktowane na równi z tym złożonym przez mężczyzny, a jednak ta wrażliwość, którą tak usilnie się jej przypisuje nie zmniejsza kary, jaka jest jej wymierzana za zbrodnie popełnione w afekcie. W sprawach kryminalnych takich jak morderstwa, kradzieże i cudzołóstwa ponosi taką samą odpowiedzialność jak mężczyzna (Bobako, 2013: 234).

Kolejnym kontrowersyjnym tematem jest poligamia. Warto zaznaczyć, że nie wywodzi się ona z islamu – istniała już wcześniej u

starożytnych Greków, Chińczyków, Hindusów i Babilończyków, a także w społeczeństwach wyznających religię monoteistyczną. W Arabii przedislamskiej wielożeństwa także były powszechnie znane, a dopuszczalna liczba żon nieograniczona. Mahomet ograniczył ich liczbę do czterech, pod warunkiem, że mężczyzna będzie w stanie zapewnić im równe traktowanie i odpowiednie warunki życia. Co więcej, w przeciwieństwie do popularnego przekonania, poligamia nie jest praktyką zalecaną w islamie, ale dopuszczalną. Należy jednak zaznaczyć, że liczba czterech żon jest traktowana jako górna granica i nie jest obowiązkowa, a sam fakt posiadania więcej niż jednej żony wymaga uzyskania zgody każdej z nich.

Mimo, że poligamia jest praktyką dopuszczalną, nie każdy muzułmanin decyduje się na nią. W wielu krajach, w których islam jest religią dominującą, poligamia jest rzadkością, a decyzja o jej praktykowaniu zależy od indywidualnych preferencji i okoliczności życiowych. W niektórych przypadkach poligamia może być rozwiązaniem dla kobiet, które pozostają samotne z powodu braku odpowiedniego kandydata na męża lub z powodu rozwodu (Gaudefroy-Demombynes 1988: 340).

Pozycja kobiet w islamie jest problemowa i trudna do jednoznacznego zdefiniowania. Kobiety w państwach takich jak Liban, Tunezja, Maroko cieszą się niemalże analogicznymi prawami co przedstawiciele płci męskiej. Z całkowicie odmiennym traktowaniem kobiety spotykają się w Arabii Saudyjskiej i badanym Afganistanie. Wpływ na taką sytuację mają ekstremistyczne odłamy islamu, których przedstawiciele celowo posługują się surami i hadisami z których wysuwają wnioski świadczące o ograniczeniu wolności kobiet zarówno w sferze zawodowej jak i prywatnej.

Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań

Głównym problemem badawczym, wokół którego skupia się niniejszy artykuł to: Jaka była rzeczywista pozycja społeczna kobiet w Afganistanie podczas rządów talibów w latach 1994–2001, jakie były jej implikacje na ich życie, a także na przyszłość kraju? W celu odpowiedzi na tak postawiony problem badawczy zostały wyodrębnione trzy hipotezy:

- 1) Pozycja społeczna kobiet w Afganistanie podczas rządów talibów w 1994–2001 roku przedstawiała obraz ich zniewolenia.

- 2) Talibowie po zdobyciu władzy w Afganistanie w 2021 roku na nowo podejmują działania mające na celu wyeliminowanie kobiet z życia, społecznego, gospodarczego i politycznego.
- 3) Wprowadzenie szerszych reform społecznych i politycznych skupiających się na wzmocnieniu praw kobiet jest kluczowe dla przyszłego rozwoju Afganistanu i jego włączenia się w system międzynarodowy.

W celu odpowiedzi na poniższe twierdzenia, postawiono główne pytanie badawcze: Jak rządy talibów wpływały na pozycję społeczną kobiet w Afganistanie w latach 1994-2001? Odpowiedź na pytanie główne poprzedzone zostały odpowiedzią na cztery pytania szczegółowe:

- 1) Jaki jest status społeczno-prawny kobiet według wykładni islamu?
- 2) Czy istotnie islam degraduje pozycję społeczną kobiet w Afganistanie?
- 3) Jak wyglądała sytuacja życiowa kobiet afgańskich w latach 1994–2001?
- 4) Co zmieniło się w sposobie rządzenia talibów po objęciu władzy w Afganistanie w 2021 roku?

W niniejszej analizie problemu dotyczącego pozycji społecznej kobiet w Afganistanie podczas rządów talibów w latach 1994–2001 zastosowano metodę porównawczą, pozwalającą na badanie zmian w pozycji kobiet przed i po okresie rządów talibów. Zastosowano elementy metodologii poznania historycznego umożliwiające zrozumienie kontekstu społecznego i politycznego, w którym kobiety żyły i funkcjonowały w Afganistanie w tym czasie. Natomiast podejście ilościowe i jakościowe pozwoliło na analizę danych dotyczących konkretnych zjawisk, takich jak zakazy wykonywania pracy zawodowej czy ograniczenia w dostępie do edukacji. Dodatkowo wykorzystano metodę ekstrapolacji, która pozwoliła na przedstawienie przypuszczeń przyszłej pozycji społecznej kobiet w Afganistanie.

Przedstawienie głównego materiału badań

W Afganistanie, podobnie jak w innych krajach walka o prawa kobiet była procesem długotrwałym i złożonym. Pierwsze reformy, które miały na celu poprawę sytuacji kobiet, zostały wprowadzone jeszcze pod koniec XIX wieku za rządów Abdura Rahmana Chana, który zniósł zwyczaj nakłaniania kobiet do poślubienia najbliższego krewnego zmarłego męża, podniósł wiek małżeństwa i dał kobietom prawo do rozwodu w określonych okolicznościach. Przypuszcza się, że to jego żona

Bobo Jan mogła mieć wpływ na „Żelaznego Emira”, ponieważ była to pierwsza afgańska królowa, która pojawiła się publicznie w europejskim stroju bez zasłony. Ponadto jeździła konno i szkoliła służące w ćwiczeniach wojskowych (Włodek, 2022: 126).

Po śmierci Abdura Rahmana władzę w kraju przejął jego syn Amir Habibullah Chan i rządził przez dziesięć lat. Habibullah kontynuowała postępowy program swojego ojca, ograniczał wydatki na wystawne wesela, które powodowały ubóstwo w wielu rodzinach, a jego żony widziano publicznie odsłonięte. Do jego zasług należy budowa pierwszej uczelni w Afganistanie Habibiya College, która zatrudniała zagranicznych wykładowców m.in. z Indii, Turcji i Niemiec. Ponadto przyczynił się do powstawania fabryk i dróg w Afganistanie oraz poprawy handlu z rosyjską Azją Środkową i Indiami (Włodek, 2022: 127).

Kolejną osobę, którą nazwać można modernizatorem Afganistanu w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku to Mahmud Beg Tarzi. Wrócił z Syrii i założył modernistyczno-nacjonalistyczną gazetę „*Siraj-ul-Akhbar-Afghan*” (Ahmed-Ghosh, 2003: 3). Sądził, że kobiety jako osoby zasługują na pełnię praw obywatelskich, a ich wykształcenie jest wartością dodatnią dla przyszłych pokoleń. Przekonywał, że islam nie odmawia równouprawnienia, a w swojej gazie poświęcał specjalny dział kwestiom kobiecym. Król Habibullah, dzięki liberalnym wpływom Tarziego otworzył szkołę dla dziewcząt z angielskim programem nauczania, który mułlowie i przywódcy plemienni uważali za sprzeczne z religią i tradycją. Liberalizacja narodu doprowadziła do powstania ruchu oporu, a w konsekwencji zabójstwa Habibullaha w 1919 roku.

Po śmierci Habibullaha na tronie zasiadł jego syn Amanullah Chan, który wraz ze swoją żoną Sorayą Tarzi zdecydował się na walkę o prawa kobiet. Soraya była uważana za pierwszą feministkę Afganistanu. Dzięki jej zaangażowaniu powstały liczne szkoły dla dziewcząt, a wiele z nich uzyskało możliwość kształcenia się w zagranicznych placówkach oświaty. Amanullah wraz ze swoją żoną publicznie prowadził kampanię przeciwko zasłonie, poligamii i zachęcał do edukowania dziewcząt nie tylko tych z Kabulu, ale także ze wsi. Podczas publicznych uroczystości Amanullah głosił, że islam nie wymaga by kobiety zakrywały swoje ciała, a podczas z jednych z przemówień królowa publicznie zdarła zasłonę. W trakcie panowania męża Soraya Tarzi nosiła kapelusze z szerokim rondem oraz stroje niczym nie odbiegające niż te na Zachodzie.

Pod rządami Amanullaha w 1919 roku Afganistan wywalczył niepodległość spod brytyjskiej zależności, a kobietom przyznano prawo głosu. Było to o rok wcześniej niż uzyskanie praw wyborczych przez kobiety w Stanach Zjednoczonych (Jureńczyk, 2019: 93-94). Wprowadzona w czasie jego panowania w 1923 roku konstytucja przyznawała kobietom prawo do edukacji i uczestnictwa w życiu publicznym. W 1929 roku konserwatywni przywódcy plemienni zmusili króla do abdykacji i odebrali kobietom większość przyznanych praw, w tym także praw do głosowania. Przywrócenie praw wyborczych kobietom nastąpiło dopiero wraz z wprowadzoną przez króla Mohammada Zahera Szaha konstytucją z 1964 roku.

W 1979 roku Związek Radziecki dokonał interwencji wojskowej w Afganistanie. W czasie rządów komunistów od lat 70. XX wiek, kobiety w Afganistanie cieszyły się równością praw. Jednak działalność partii politycznych z wyjątkiem partii Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu (L-DPA), została zabroniona. Za rządów L-DPA powstały masowe programy reformatorskie, powszechny nakaz nauki dla kobiet i mężczyzn, podniesiono minimalny wiek małżeństwa do 16 lat dla dziewcząt i 18 lat dla chłopców. Liberalne przemiany spotkały po raz kolejny z zaniepokojeniem wśród mułłów i wodzów plemiennych. Dochodziło do zamachów na kobiety w zachodnich ubraniach, zabijana reformatów L-DPA i powszechnego nękania kobiet w pracy. Przeciwno komunistom walczyli mudżahedini wspierani przez Stany Zjednoczone, Iran, Arabię Saudyjską, Pakistan i Chiny (Ghosh, 2003: 2). Wywodzili się oni z konserwatywnych, tradycyjnych wiejskich społeczności, gdzie dominował wyraźny rozłam w kwestii ról kobiet i mężczyzn. Ich okrzykiem bojowym stała się wojna w imię islamu, a zatem walka przeciwko socjalistycznej polityce, w tym praktykom gwarantującym kobietom edukację i zatrudnienie. Interwencja sowiecka trwała przez 10 lat i przyczyniła się do setek tysięcy ofiar, także wśród cywilów. Po wycofaniu się wojsk radzieckich w kraju wybuchła wojna domowa między różnymi frakcjami mudżahedinami, a nowo powstającą siłą- talibami.

W 1996 roku to samo konsorcjum (USA, Pakistan, Iran i Arabia Saudyjska) poprało walkę talibów z mudżahedinami w przeciwdziałaniu ich brutalności i niewłaściwie prowadzonej polityce. Przez jakiś czas zapanował względny spokój, nie trwało to jednak długo, wkrótce talibowie utworzyli nowy podmiot- Amar Bil Maroof Wa Nahi An al- Munkar (Departament Promowania Cnoty i Zapobiegania Rozpustom) w celu kontrolowania

zachowań kobiet (Ghosh, 2003: 2). Departament został utworzony na wzór analogicznej organizacji funkcjonującej w Arabii Saudyjskiej. Zwerbowano wówczas tysiące młodych osób, którzy posiadali jedynie podstawowo wykształcenie zdobyte w Pakistanie. Wydział pełnił funkcję talibskiej agencji wywiadowczej i prowadził do systematycznego wycofania kobiet z życia politycznego, społecznego i gospodarczego.

Pasztuńskie tradycje etniczne wraz z konserwatywnym przestrzeganiem nakazów islamu stworzyło z talibów niebezpieczną organizację. Ich trzonem byli Pasztunowie, a ich ideologia zakładała nietolerancję poczucie wyższości, pogardę dla słabych i wrogość w stosunku do obcych. Walka z równouprawnieniem płci zakorzeniona była w przekonaniach politycznych i ideologicznych. Mułła Mohammad Omar, jeden z przywódców talibów twierdził, że szacunek dla kobiet i dziewcząt sprzeciwia się islamowi i wierzył, że udział społeczny tej grupy w społeczeństwie prowadzi do zepsucia moralnego społeczeństwa (Sumitra, Hakimy & Rokba, 2023: 231). W ucisku kobiet dostrzegano zatem oczyszczenie społeczeństwa. Talibowie wywodzili się z najbiedniejszych obszarów, najmniej wykształconych, gdzie kobiety chodziły całkowicie zasłonięte, a dziewczynki nie miały prawa się uczyć. W konsekwencji chcieli upodobnić Afganistan do środowiska, w którym żyli. Zdobywając władzę uzyskali monopol na rację, a swoje postępowanie tłumaczyli Koranem, którego zapisy nie poddawano dyskusji. Uważali, że ich interpelacja jest jedyną słuszną, a kontrolowanie kobiet było dla nich symbolem męskości.

Podczas rządów talibów, burka stała się synonimem afgańskiej kobiety, była to jedna z najbardziej radykalnych form zasłaniania ciała. Ubranie całkowicie zakrywało twarz i ciało z wyjątkiem małego otworu na wysokości oczu, zasłoniętego siatką. Burki były zazwyczaj koloru czarnego, niebieskiego, granatowego rzadziej szarego i były oznaką dyscypliny. Należy jednak dodać, że inny był stosunek do ubioru kobiet ze wsi. Przy pracy w polu zakładanie burki było niemożliwe i społecznie akceptowane. W 1997 roku talibowie wydali dekret zawierający zakaz noszenia przez kobiety wysokich obcasów i korzystania z kosmetyków (Jagielski, 2002: 27–29). Zabroniono, także malowania ust, a niedostosowanie się do tego nakazu groziło obcięciem warg. Talibowie tłumaczyli takie postępowanie przekonaniem jakoby upiększanie ciała kobiety odbierało jej naturalne piękno, a to według nich było sprzeczne z

zasadami Koranu. Ponadto, zakazano używania uwodzicielskiego języka, dzwonienia biżuterią, która przyciągała uwagę mężczyzn.

Wprowadzono również restrykcyjną segregację płci polegającą na podziale przestrzeni między kobietą i mężczyzną. Rozdział płci tzw. purdah bądź pard całkowicie odizolował kobiety w sferze publicznej obejmując m.in. transport, oświatę, administrację i ośrodki medyczne. Kobieta mogła cieszyć się względną swobodą tylko w rodzinnym domu. Nie musiała wówczas zasłaniać twarzy i pilnować wzroku, a jej główną rolą stało się bycie przykładną żoną i matką. Swoją dotychczasową pracę została zmuszona porzucić na rzecz gotowania, prania, szycia, noszenia wody. Do druzgocących zmian doszło także w kwestii edukacji. Talibowie od 1996 roku stopniowo zamykali drzwi szkół i uniwersytetów dla dziewcząt. Konsekwencją czego liczba nauczycieli spadła diametralnie z 11 208 do 3 415, bowiem liczbę 7 793 stanowiły przedstawicielki płci żeńskiej. Formą zastępczego kształcenia stały się tajne szkoły, gdzie dziewczęta mogły uczyć się języka angielskiego, krawiectwa, tańca, malarstwa i wielu innych. Nieoficjalnie na przełomie 1998 roku istniało około 107 takich placówek. Za pobieranie nauki w ten sposób nieodzownie groziła kara chłosty. W 1999 roku doszło do niewielkiej zmiany, gdyż dziewczęta do lat 8 mogły pobierać naukę przez dwie godziny dziennie uczęszczając do medresów, gdzie uczyły się wyłącznie Koranu.

Kolejno zakazano kobietom podejmowania pracy zarobkowej, którą usprawiedliwiano segregacją płci, a w pracy z mężczyzną dostrzegano grzech. W początkowych miesiącach panowania talibów, które zmuszone były zakończyć karierę zawodową wypłacano pensję, nie trwało to jednak długo. Już 1 maja 1997 roku ogłoszono wstrzymanie wypłat, a decyzja o zakazie pracy dla kobiet w niektórych przypadkach oznaczała zredukowanie, pozbawienie dochodów dla całej rodziny. W najgorszej sytuacji były wdowy, kobiety opiekujące się osobami niezdolnymi do pracy. W 1997 roku było około 50 tys. wdów, które posiadały 7-9 dzieci. Doszło ponadto do paraliżu na szczeblu administracyjnym, gdzie kobiety przed objęciem władzy przez talibów stanowiły znaczną część osób pracujących. Istniały jednak pewne wyjątki, kobiety spełniające określone warunki i podporządkowujące się istniejącym regulaminom nadal mogły pracować w służbie zdrowia i na roli.

Kwestią problemową było dla kobiet korzystanie z opieki zdrowotnej. Badanie wykonywane przez lekarza płci męskiej, musiało odbyć się w obecności męskiego opiekuna. Lekarz mógł dotykać tylko te

miejsca na ciele kobiety, które były związane bezpośrednio z jednostką chorobową. Talibowie zmniejszyli również liczbę łóżek szpitalnych dla kobiet. W samym Kabulu do września 1997 roku, około 25% łóżek było przeznaczonych dla kobiet, po wprowadzonych zmianach ich liczba została zmniejszona do 20% (Stankiewicz, 2007: 226).

Talibowie wprowadzili wiele zmian mających bezpośredni wpływ na życie społeczeństwa, a ich drakońskie egzekwowanie ustanowionych praw wywoływało w społeczeństwie wszechobecny strach. Za zdradę małżeńską karano kamieniołowaniem, za dopuszczenie się gwałtu obcięciem głowy, za noszenie sandałów obcięciem stóp, za kradzież obcięciem dłoni, za pomalowanie paznokcie obcięciem palcy, za pomalowane usta obcięciem warg, a za noszenie kolczyków obcięciem uszu. Mimo pojawienia się twierdzeń, że muzułmanki powszechnie zgadzały się z prawami narzuconymi przez talibów to zaobserwowany został powszechny opór. Od roku 1996 kobiety licznie zasilaly szeregi przeciwników ówczesnej władzy, pomimo obaw o własne życie. Wiele z nich schroniło się w obozach dla uchodźców w Peszwarze w Pakistanie, inne wstępowały do Rewolucyjnego Stowarzyszenia Kobiet Afgańskich (RAWA), które miało charakter organizacji społeczno-politycznej zajmującej się działalnością związaną ze sferami życia kobiet. Organizacja zajmowała się kształceniem, opieką medyczną, zatrudnieniem oraz zwalczaniem muzułmańskiego fanatyzmu m.in. reżimu talibów. Członkinie RAWA wierzyły, że przyszłość Afganistanu zależy od wykluczenia fundamentalistycznej władzy. RAWA dołączyła do twórców świeckiego rządu gwarantującego wolność religii, słowa i przekonań (Stankiewicz, 2007: 227). Afgańskie kobiety starały się manifestować swoją niezależność na wszelkie sposoby. Nosily burki w różnorodnych, jaskrawych kolorach, uczestniczyły w licznych manifestach, których motywem było na przykład zamknięcie publicznych łaźni przeznaczonych wyłącznie dla kobiet. Protestujące kobiety skandowały: „Prawo talibów nie jest prawem islamskim”.

Po zamachach z 11 września 2001 roku, świat skierował swoją uwagę na fundamentalizm i jego ośrodki – Afganistan i Pakistan. Niespodziewany i katastrofalny atak Al-Kaidy na World Trade Center w Stanach Zjednoczonych skłonił kraje zachodnie do przeprowadzenia ataku na góry Urabura, Jalalabad i Dolinę Khyber, w celu zniszczenia terroryzmu w jego ostoi. Konsekwencją czego doszło do obalenia Islamskiego Emiratu Afganistanu (IEA). Wydarzenia te wraz z Porozumieniem Bońskim z 5 grudnia 2001 roku przyczyniły się do

powstania nowego rządu w Afganistanie (Sumitra, Hakimy & Rokba, 2023: 231). Porozumienie opierało się na promowaniu demokracji, która miała być realizowana poprzez procedury takie jak, przestrzeganie konstytucji, wybory prezydenckie i parlamentarne, respektowanie prawa wyborczego i wiele innych.

W 2003 roku zatwierdzona została nowa konstytucja, uznano w niej prawo kobiet i dziewcząt do edukacji. Artykuł 44 stanowił, że władza jest zobowiązana do wprowadzenia skutecznych programów, które równoważą i rozwijają edukację kobiet, a także poprawiają edukację plemienną i zwalczają analfabetyzm w kraju. Zasada równości płci odegrała istotną rolę w poprawie sytuacji kobiet w Afganistanie po 2001 roku. Ponadto rząd dofinansowywał Ministerstwo Spraw Kobiet, aby promować status kobiet w społeczeństwie. Kobiety miały czynne i bierne prawa wyborcze, piastowały istotne funkcje państwowe m.in. jako ambasadorki, sędziny, członkinie parlamentu, burmistrzynie i wiele innych. Opieka zdrowotna wobec kobiet, także uległa znacznej poprawie, artykuł 52 konstytucji afgańskiej zaznaczał, że pomocą medyczną objęte jest całe społeczeństwo. Zgodnie z tym, rząd jest zobligowany zapewnić udogodnienia dla zapobiegania i leczenia chorób dla wszystkich obywateli.

Po upadku reżimu talibów wiele kobiet cieszyło się pełnią praw, które gwarantowała konstytucja jasno określająca, że prawa obywateli Afganistanu są chronione bez dyskryminacji ze względu na rasę, płeć i kolor skóry. Jednakże po 20 latach konfliktu na terenie Afganistanu, 15 sierpnia 2021 roku nastąpił tragiczny w skutkach zwrot akcji. Wspomina wojna w Afganistanie zakończyła się odzyskaniem władzy przez talibów i tym samym pokonaniem sojuszników sił NATO i afgańskich sił zbrojnych. W 2021 roku Stany Zjednoczone całkowicie wycofały się z terytorium Afganistanu. Opuszczenie kraju nastąpiło po pełnych dramatycznych scen i kilkutygodniowej ucieczce, podczas której ponad 120 000 osób zostało ewakuowanych (Council on Foreign Relations, 2021).

Wykorzystanie metody ekstrapolacji pozwala na wysunięcie tezy, iż talibowie wracają do krzewienia narracji odbierającej kobietom godność i prawa przysługujące każdej jednostce ludzkiej. Kobietom zakazano pracować, mimo iż jest to prawo ustanowione w konstytucji z 2004 roku, zgodnie z artykułem 22 (Sumitra, Hakimy & Rokba 2023: 234). Pomimo to wiele kobiet straciło pracę po 15 sierpnia 2021 roku z powodu powstających ograniczeń ich mobilności i powrotu do problemów infrastrukturalnych

związanych z propagowaniem segregacji płci. Zakazano im, także uczęszczania do szkół i uniwersytetów tłumacząc to względami religijnymi.

W Afganistanie po powrocie talibów do władzy, kobiety po raz kolejny zmagają się z restrykcyjnymi dekretemi. Talibowie wprowadzają zakazy, które ograniczają wolność kobiet m.in. zakaz podróżowania środkami transportu bez męskiego krewnego, nakaz przewożenia kobiet w hidżabie i zatrzymywania odtwarzania muzyki. Telewizja w kraju nie emituje programów, filmów ani seriali, w których pojawiają się kobiety, a jeśli już tak się dzieje, to zawsze są one ubrane w hidżab. Zgodnie z raportami organizacji takich jak Human Rights Watch i Amnesty International, talibowie zmuszają młode dziewczyny do małżeństw z bojownikami, aż 80% małżeństw w kraju od 2021 roku zostało zawartych pod przymusem. Władze zachęcają do wczesnego małżeństwa dziewczęta poniżej 16 roku życia. Niemniej jednak kobiety otwarcie walczą z tymi restrykcjami i pomimo obaw przed surowymi karami, takimi jak chłosta i publiczne egzekucje, manifestują swoje prawa i korzystają z tajnych szkół. Ich codzienność stała się wyzwaniem i wymaga wiele odwagi i determinacji, by przeciwstawić się temu reżimowi.

Nowość naukowa

Badanie pozycji społecznej kobiet w Afganistanie podczas rządów talibów w latach 1994-2001 w kontekście kultury, historii i religii ma potencjał wprowadzenia nowości teoretycznej w dziedzinie badań nad rolą tych czynników w kształtowaniu pozycji kobiet w społeczeństwie. Analiza kontekstu historycznego i kulturowego oraz interpretacja islamskich nauk pozwala na wszechstronne zrozumienie wpływu tych czynników na życie kobiet i ich pozycję społeczną. Wyniki badań mogą być stosowane do rozwoju nowych teorii dotyczących wpływu kultury, historii i religii na pozycję kobiet w różnych społecznościach. Metoda porównawcza wykorzystująca elementy metodologii poznania historycznego oraz podejścia ilościowego i jakościowego pozwala na weryfikację hipotez i uzyskanie nowych wniosków na temat wpływu tych czynników na życie kobiet w społeczeństwie afgańskim. Ostatecznie, badanie to może przyczynić się do podjęcia działań na rzecz poprawy sytuacji kobiet w Afganistanie oraz innych krajach o podobnym kontekście kulturowym i religijnym.

Wnioski

Na podstawie analizy problemu pozycji społecznej kobiet w Afganistanie w latach 1996-2001 za rządów talibów, można sformułować następujące wnioski. Islam jako religia przewiduje równość mężczyzn i

kobiet w oczach Boga. Jednakże, tradycyjna interpretacja prawa islamskiego może prowadzić do ograniczeń w prawach i wolnościach kobiet w niektórych społecznościach muzułmańskich. Błędem jednak byłoby stwierdzenie, że islam sam w sobie prowadzi do degradacji pozycji społecznej kobiet.

W latach 1994–2001 rok, gdy władzę w Afganistanie sprawowali talibowie, kobiety były poddawane restrykcyjnym zakazom, które nie miały uzasadnienia w szariacie. Talibowie opracowali swoją własną ideologię religijną, która opierała się na radykalnej interpretacji niektórych, swobodnie dobranych przez talibów źródeł prawa. Oparta na wybiórczym traktowaniu poszczególnych wersetów koncepcja ma istotne znaczenie dla ich właściwego zrozumienia. Jest to z punktu egzegezy Koranu bardzo ważne, bowiem w Koranie kontekst oraz czas objawienia poszczególnych wersetów ma znaczenie dla ich interpretacji.

Po ponownym przejściu władzy przez talibów w Afganistanie w 2021 roku sytuacja kobiet nadal jest niepewna. Warto nadmienić, że obecna władza jest znacznie bardziej niebezpieczna, nie tylko dlatego, że wykorzystuje starannie dobrane stare motywy. To osoby, które mają dostęp do internetu, wiedzą, jak poszerzać swoje wpływy. Znają podstawy psychologii, niektórzy z nich posiadają wykształcenie wyższe i są wielojęzyczni. Używają mediów społecznościowych propagując swoją ideologię i pozyskiwać swoich wyznawców. Doświadczenie ukazuje, że ideologie oparte na odpowiednio spreparowanych koncepcjach religijnych i mizoginii odpowiadają na najbardziej pierwotne lęki ich wyznawców przez co są nie tylko skuteczne, ale także niebezpieczne (Łojek, 2021).

Literatura

- Ahmed-Ghosh, H. (2003). A history of Women in Afghanistan: Lessons Learnt for the Future of Yesterdays and Tomorrow: Women in Afghanistan. *Journal of International Women's Studies*, 4 (3), 1–12.
- Bielawski, J. (1973). *Islam, religia państwa i prawa*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Bobako, M. (2013). Feminizm islamski. Niechciane dziecko islamu politycznego. *Praktyka teoretyczna*, T. 8, Nr. 2, 200–223.
- Council on Foreign Relations (2021). *The U.S. War in Afghanistan 1999–2021*. URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>, (data dostępu 11 kwietnia 2023).
- Dagher, H. (1995). *The position of women in Islam*. Austria: Villach.
- Gaudefroy-Demombynes, M. (1988). *Narodziny islamu*. Warszawa: PIW.

- Jagielski, W. (2002). Kobiety: gatunek, który przestał istnieć. *Gazeta Wyborcza*, 8 (21), 29–40.
- Jureńczyk, Ł. (2019). Partycypacja kobiet w systemie politycznym Afganistanu w XXI wieku. *Przegląd Politologiczny*, (1), 93–103. <https://doi.org/10.14746/pp.2019.24.1.7>
- Sierakowska-Dyndo, J. (1998). Granice wyobraźni politycznej Afgańczyków. Normatywno-aksjologiczne aspekty tradycji afgańskiej. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
- Stankiewicz, W. (2009). Pozycja społeczna kobiet według nauki islamu za rządów talibów. *Studia Gdańskie*, T. 25, 213–234.
- Strzemkowska, N. (2020). Ruch feministyczny w świecie muzułmańskich kobiet, 50–70.
- Strzemkowska, N. (2022_). Kobiety w międzynarodowych organizacjach terrorystycznych, 70–95.
- Sumitra S., Hakimy M., Rokba B. (2023). Afghan Women After Talibanization. *Journal multidisiplin madani (MUDIMA)*, 3 (1), 230–242.
- Szostkiewicz, A. (2016). *Szyci i sunnici. Skąd się bierze konflikt między nimi?* URL: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1638919,1,szyici-i-sunnici-skad-sie-bierze-konflikt-miedzy-nimi.read> (data dostępu 12 kwietnia 2023).
- Włodek, L. (2022). *Buntowniczy z Afganistanu*. Wrocław: W.A.B.

Natalia Strzemkowska. An analysis of the Social Position of Women During the 1994-2001 Taliban rule in Afghanistan. Implications for the Future.

The subject of this study is the analysis of the life situation of women in Afghanistan during the Taliban rule in 1994–2001. The author emphasizes that the interpretation of Islamic teachings and the historical, political, and cultural context are crucial to understanding the limitations that affected women during this period. Before the Taliban rule, women had some successes in terms of equality, such as gaining the right to education and decent work. The Taliban government introduced severe restrictions, including a ban on paid employment, education in educational institutions, as well as dress codes and the obligation for women to stay at home. After their overthrow in 2001, women began to regain their rights and freedoms, but after 2021, the situation in Afghanistan is precarious again. This analysis is crucial for describing the future of the country and the region, as well as for understanding the role of culture, history, and religion in shaping the position of women in Afghan society.

The aim of the article is to examine the real situation of women in Afghanistan during the reign of the Taliban and to determine the impact of these governments on their social position and everyday life. In addition, the possible implications of these actions for the future of the country and the current situation of women in Afghanistan will be explored. The contribution of the dissertation to the discipline of social sciences is a theoretical novelty in the field of research on the role of culture, history, and religion in shaping the position of women in society. This analysis can help develop new theories about the impact of historical and cultural context, as well

as interpretations of Islamic teachings, on the position of women in different communities. During the research process, the comparative method, elements of the methodology of historical cognition, quantitative and qualitative approaches, as well as the extrapolation method were used.

Key words: women, Afghanistan, education, interpretation of Islamic teachings, equality, Taliban rule, Islam, Koran

Natalia Strzemkowska – mgr Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, <https://orcid.org/0000-0002-0409-1670>; natstr3@amu.edu.pl